

Hälsöstadens sn., Ög.
nrpt. nr. Folke Jansson

1.

1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Berättat av innemot 70-årige lant-
brukaren A.F. Johansson, Brystorp 1/12.

Råtyg vid gruva.

Ja kolade vid nedre gruvan vid Kattrum. Där knackade det på dörren alltibland, och var gång det knackade, var det något fel på milan, ett rishål å så, när en kom ut. Ibland på nätterna var en lurig å gick inte upp då det knackade, men det höll på tills en gick upp och ut. Å då ä då säkert, så då kan han få skrive äpp.

När en kom och gick vid gruvan, då det var mörkt, skramlade det och levde som om de stjalpte av stora malmlass.

Skogsfrun.

Anners Petter Janson i Falla och en person till sågo en gång skogsfrun. Hon var riktigt grann och fin, men så när hon vände baksidan till, var hon skrovlig och murken som en stubbe.

Tomte.

Det fanns en tomte när de byggde kraftstation vid Rämninge (för väl 20 år sen). En gumma som hette Anna Boström skulle gå till Eriksberg (en lägenhet på andra sidan ån från kraftstationen) en kväll. Då hörde hon hur det skrek i strömmen, och skriket flyttade sig från kraftstationen och uppåt strömmen. Hon påstod sig ha sett luvan på honom och att han var grå.

+ +
+

2.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Berättat av kassör Joh. Johansson, Hällestad.

(Finnes ej i hans inlämnade samling).

i Lunds folkminnes arkiv inlämnade
samling

Segerhuva.

Föddes en person med segerhuva och han sedan vid eldsvåda gick runt kring elden, kunde elden ej sprida sig utanför det område kring vilket personen ifråga gått.

Barndop.

När ett barn var fött, så måste stål ständigt vara liggande i vaggan, ty i annat fall så kom trollen och bytte sig till barnet mot en trollunge. Barn, som blevo idioter och i övrigt voro vanskapliga, kallades bortbytingar. Innan barnet döptes måste spjället ständigt vara stängt när det inte brann eld i spisen, ty i annat fall kommo älvorna ner genom skorstenen och diade barnets fingrar, så att dessa blevo blå, och på det sättet sög ut blodet och livskraften hos barnet. När barnet skulle föras till dopet, skulle lindorna läggas stål och ett bokblad, tryckt, det senare för att barnet framdeles skulle få lätt för att lära sig läsa. Innan avfärden till kyrkan skedde gick fadern eller någon annan, som önskade barnet väl, några steg utom huset, så att han blev den förste som barnet mötte. Detta för att förekomma att någon illasinnad person skulle möta barnet först under dess färd till dopet. Fadern skulle dels utgöras av man och hustru i någon granngård och dels utav en ogift man och en ogift kvinna. Den förstnämnde kallades drängfadder och den senare pigfadder. Mustrufaddern ålåg att bära barnet vid dopet, därvid pigfaddern hade att ta mössan från barnets huvud. De manliga

3.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

faddrarna hade ej annan uppgift än som vittnen. Om något kärleksförhållande rådde mellan drängfaddern och pigfaddern kom barnet att dregla sig under uppväxtåren. Skrek barnet under dopakten, kom det att få god sångröst.

+ +
+

Vackra kattor.

Vid en gård i Horns socken, s. Östergötland, fanns det rå. Detta uppenbarade sig i skepnad av vackra kattor. När hästarna voro väl ryktade och det var god ordning i ladugården, hoppade vackra kattor på ryggarna på djuren och sprungo för övrigt litet över allt. Det kom en ny dräng till stället, som inte visste av det där. Första morron han var där, hoppade det vita och vackra kattor framför fötterna och var han gick. Så gick han upp på skullen för att skaffa ner foder åt djuren. Där var det också en grann katt. Men han tänkte att det var väl märkvärdigt om jag inte skulle bli fri från kattorna. Han skulle slå ihjäl katten och slog till. Men när han kom ner igen från skullen, fick han sig ett slag så att han hamnade i hackelsehögen, som låg strax nedanför. Sedan lät han de granna kattorna vara i fred.

(Min mor).

4.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Berättat av skomakare A.P.Kjällström,
den 17/1 1925.

Lekar.

Vid julkalasen hade de många sorters lekar för sig. De lekte "Blindbock" en av de deltagande fick ögonen förbundna med en näsduk och skulle sedan 'ta' de andra,. Den som blev 'tagen' genomatt blindbocken snuddade vid honom eller henne, blev blindbock, fick byta med den som förut var det. I stora rum gick det bra, men en kvinnsperson var stor och hade långa armar, så det hade då sina sidor, men det gick rätt bra att krypa under armarna.

"Hälta ute å hälta inne" (hälften ute och hälften inne) var en annan lek. 8 Pojkarna och flickorna växlade om att vara ute och inne. Vi anta att flickorna äro inne. Någon av sällskapet ger flickorna var sitt av de utevarande pojkarnas namn. Sedan fick pojkarna komma in en och en i taget och bocka sig för en flicka. Bockade han för den som hade hans namn, ~~fick han~~ neg hon ennel nickade, och han fick stanna inne. I motsatt fall vände flickan baksiden till och han fick gå ut igen, tills hans tur kom nästa gång.

Pantlekar förekommo också. Bland annat: "i jul lägger ja å, i påsk kommer ja igen... (å då får du inte vise dina vackre vite tämner)..." Uttrycken kunde varieras. Skratades vid återkomsten, fick den som skrattade ge pant. Det förekom ofta att de till straff skulle göra något. "Det var en gång hos dödgravarn i ~~nx~~ Österby de gjorde pantlekar. Då var det en rätt ~~xxxxxfick~~ stor flicka, som ålades att "göra grå grise".

"Då kan inte ja, men far kan", sa flickan. Fadern fick lägga sej mot en stol och ha en kväst mellan benen. Denna fick han doppa i golvet lika många gånger som "grå grise" skulle göras.

Förr voro gårdsplanerna gräsväxta, och där lekte ungdomen om sommarkvä larna. De lekte änkeleken (den vanliga formen) o.s.v.

"Slåss-Anners" (Slåss-Anders).

Han var en dräng. Vart han kom ville han slåss och bruka våld. Men en gång fick han slåss så mycket han ville. Han hade då 30 stycken emot säj. Det var då Anders och hans hushonde och en till kommo från Norrköping en kväll och sade till vid Gåsebacken, där det fanns en krog. Han hade satt sig på disken och tagit upp matsäcken och skulle börja äta, då 30 stycken dagsverkare från Svärtinge kommo in. Anders satt och hade "tjurpesepiska" omkring säj, över axeln och runt under ena armen, (Tjurpesepiska" var en piska av två hopvridna "tjurpesar", könslemmar av tjurar, klädda med läder, samt försedd med en lång snärtända av läder samt ett skaft, förstås, Sådana piskor brukades av bönderna, som brukade ha den omkring säj på samma sätt som Anders, till och med inne i kyrkan). Bara de 30 fick ifrån Anders piskan, menade de, skulle de ge honom stryk. De började att tampas, 30 mot en, och ett slag hade de Anders på golvet och hade tagit från honom piskan. Men han slog så mycket han kunde, och tog piskan från dem. De rådde inte på honom. Han sa sen, att då fick han slåss så mycket han ville, och inte behövde han böta heller, för de två, som voro med honom, vittnade att han slagits till självförsvar.

^{6,}
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Han hade en brorson, som var redigt stark. Brottades med vem som helst och ingen kunde slå honom i backen. Han tjänade hos en som hette Larsson. En gång sa denne till drängen: "Ja, nu har vi ti, nu ska vi ut å bråttas". Det var drängen med om. Drängen slog omkull bonden tag på tag. "Ja, nu sir vi vem tar rå", sade bonden, "nu ska vi in å supe". De söp ur ett stop brännvin, men drängen följde hussbon där mä.

Det var en dräng vid Emmetorp, som hette Fredrik. En husarson från Regna. Det var också en som kunde brottas. En rättare vid Västerby och Fredrik skulle brottas en gång. Rättaren var väl inte precis någon barnunge, men Fredrik kastade honom lång väg över krushärsbuskarna. Han exerceade på Sannahed. En gång tog befälet fram en stor karl, som han skulle brottas med. Men vid det han tog tag och stjalpte över, bröt den andre nacken och blev förstörd. Befälet fick taga det på sig "för annars ha le Fredrik fått liv för'et, men då fick han inte någe för".

Stäv. "Mäern får le svie för'et", sa skomakarn om kvällen, "vi går å lägger äss, päjke". På morron försov de sig. "Jaa, kvällen får le svie för'et", tyckte skomakarn.

+

+

+

7
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Dunkelasse.

"Dunkelasse" skall hava varit den förste Douglas, han som byggde Stjärnorps slott. Om honom gå en hel del sägner.

Dunkelasse föddes i ett fattigt hem i Stjärnorp. Han var mycket tyst och sade just aldrig något. Men han var också mycket rädd för åskan. Om han var ute i skogen och såg ett åskmoln vara under uppsegling, skyndade han sig hem det fortaste han kunde. När han så kom på förstugubron, vände han bakändan åt molnet till och klappade sig därbak.

När han var åtta år, hade de skraddarna i stugan för att sy kläder. Vid det de ordnade om hur det skulle vara, tog fadern fram en gammal päls och sade till skraddarna, att han undrade om de inte skulle kunna göra om den till en päls åt Lasse. Lasse satt i spiseln, och när han hörde det där, sade han: "Lasse behöver ingen päls", och så gick han ut, och de sågo inte till honom mer.

När han kom hem igen, var han fältmarskalk. Då gick han till stugan, där han var född. Men då levde endast modern, fadern var död. Lasse körde ut modern, och så tände han eld på stugan. Och på det stället, där stugan stått, byggde han Stjärnorps slott. Men när han skulle bygga slottet hade han inga pengar, men han hade en hel mängd guld och silver, som han tagit i kriget. Så hade han en gubbe, som satt i skogen och "slog pengar". Han sade till gubben, att om han slog så mycket pengar att

2.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

han kunde bygga slottet färdigt, skulle han få bröd till döddagar. Gubben satt och slog pengar, så att Dunkelasse fick till att bygga slottet färdigt med. Men då gubben gjort detta, tog Dunkelasse och högg ihjäl honom; på så sätt fick han bröd till döddagar.

När Stjärnorpe slott brann var Dunkelasse i Linköping på någon festlighet. När de fingo se att det började ryka bortåt Stjärnorpe, sade de till honom detta. "Då ä nog mi käje, säm brinner", svarade Dunkelasse och gav säj iväg hemåt. Men han körde ihjäl två par hästar på vägen mellan Linköping och Stjärnorpe (det är ungefär 2 mil mellan Linköping och Stjärnorpe).

En gång när Dunkelasse var ute i kriget, om det var i Polen eller Lifland eller Kurland kunde ej sägesmannen uppgiva, gjorde han ett stort kap. Det var så att svenskar na lågo invid en stad, där det var ett stort slott. Det skulle bli barndop i slottet och Dunkelasse, som var svenskarnas anförare, blev bjuden till barnsölet där i fiendeland. Han visste inte hur han skulle göra, men så bestämde han sig för att gå dit. Men han tog en vakt med sig. Den gömde han emellertid undan utanför, och så sa han till dem, att om han viftade med en vit näsduk i något fönster, så skulle de vara stilla. "Men ä näsduken röer, så ska ni komme, för då ä då farlit för mäj". Han gick på kallaset, och så gick han ibland fram till ett fönster och viftade med näsduken, å vakten såg bara till en vit näsduk, de trodde väl inte att det skulle bli någon röd. Men rätt som det var, började de där inne gå mot

9.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Dunkelasse och menade, att "nu har vi däj".
å nu ä dä ute mä däj". Men han hann komma
fram till fönstret och vifta till ett tag
med en röd näsduk. Och då kom vakten, för-
stås. Å de slog ihjäl varenda en som fanns
i hela slottet. Å tog allt guld och sil-
ver, som fanns där. Barnets vaggan var av
guld, och den togo de också med sig. De
togo till och med de blodfläckade lakan,
som varit med om barnsbörden, och dessa
hanga än i dag i Vreta klostets kyrka som
ett bevis för att tilldragelsen är sann.
Men vaggan skulle visst hava varit någon
slags "gullvagn". Den skall ligga i Roxen,
och ingen kan taga upp den. En gång gjordes
försök att taga upp den. Men på grund av
något åtgörande av dem, som höllo på där-
med (såsom brytande av tystnadsplikt eller
dyl.) försvann gullvagnen i djupet, och in-
gen har sedan kunnat taga upp den eller sett
till den. Emellertid hade dragverktyget
häktats i en krok eller ring i vagnen, och
denna blev kvar u pe på land. Av den där
kroken gjordes sedan en nattvardskalk, som
också lär finnas kvar i Vreta klostets kyr-
ka (Vreta klostets kyrka ligger ungefär
mitt emellan Linköping och Stjärnorp).

Dunkelasse hade, eftersom han hade så-
dana framgångar i livet, försvurit sig åt
den ionde. Han skulle givetvis en gång kom-
ma och ha sin ersättning. Då den tiden nal-
kades, sade Dunkelasse till att ingen fick
komma in i hans rum eller våning utom en
kammarpiga, som han väl särskilt gillade.
Det var på kvällen. Han sade till kammarpi-

gan att höra efter om hon inte hörde någon komma åkande. Det skulle höras på långt håll i några backar på vägen, som nu är gården. Nej, hon hörde ingenting. Om en stund fick hon lov att gå ut och höra efter igen. Till slut kunde hon omtala, att hon hörde någon komma åkande. Ja, då fick hon också gå sin väg. Rätt vad det var körde en skjuts upp på slottsgården. Hästarna voro svarta och det gnistrade eld ur munnarna på dem. En svart karl steg ur och gick upp till Dunkelasse. Han gick snart nog igen och satte sig upp på skjutsen, och så bar det av igen med en förskräcklig fart. Då de sedan gingo in i Dunkelasses rum, var han död, och det luktade svavel och otyg i rummet, så det var inte svårt att förstå vem som varit på besök.

(Berättat av kassör Joh. Johansson som hört sägnerna av "gubbar" i Stjärnorps i sin ungdom).

Forts. stae 2.11

Gåtor.

En bonne stog på tjugefyre fätter. Så rope han: "Kom, Dagrånn, släpp Mullbånn hället kommer Rangfot å tar Rotnos!"

(Det var en bonde som stod på en harv med 24 pinnar. Man ropade till hustrun, som han kallade Dagrånn=dagrand, vilket väl blir det samma som morgonrådnad, att hon skulle släppa lös hunden för i annat fall skulle vargen komma och taga suggan).

I en kvarn var det fyra hörn. I varje hörn stod det fyra säckar, på varje säck lågo fyra katter och varje katta hade fyra ungar. Å mitt i kvarnen stod mjölnaren. Hur många fötter fanns det i kvarnen?

(Det var bara mjölnarens två fötter, katterna ha tassar).

Ett par fruntimmer hade kommit överens om att aldrig tala med några karlar. Men så en dag såg den ena den andra tala med en pojke. Hon förebrädde den andra för brott mot överenskommelsen, men den andra svarade: "Det är så att den där pojkens mor var min mors enda dotter". Huru mycket släkt voro de?

(Mor och barn).

En person var skickad till en marknad för att köpa djur. Han hade med sig 20 kronor och skulle köpa 20 djur. Det var oxar, kor och kalvar han skulle köpa. Oxarna kostade 3 kr. stycket, korna 2 kr. och kalvarna 50 öre stycket. Huru många djur av varje slag köpte han?

(En oxe, 5 kor och 14 kalvar).

Östergötland
Hälsesläde Sn.
Uppr. 1924

12.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Två karlar hade får. Den ene hade flera än den andre. Då sade den som hade minst får: "Du ska ge mej e fåre, så får ja like många säm du". "Nä, du kan ge mej e, så får ja dubbelt så många säm du". Hur många får hade de?

(Den ene 7 och den andre 5).

Omen.

Mer pengar.

När en person tappar någon eller några slantar vid det han tager upp portmonän för att betala, hörs ofta folk säga: "Mer pengar blir det!" eller: "Usch, det blir mer pengar innan den är slut!".

När en gaffel tappas i golvet vid det att den torkas efter diskning eller så, anses att en mansperson snart skall komma på besök. En kniv betyder en karl, en sked ett fruntimmer. När det "sjunger" i en gryta, som står på spiseln, då vattnet kokar och imman söker sig ut under locket, säges att någon är i sjönöd.

(Av min mor som är född i Horns socken, södra Östergötland).

- - -

Att döda en spindel som påträffas inomhus betyder kommande olycka. Man dödar inte gärna med avsikt en spindel. Folk tyckas för övrigt ha en viss respekt för spindlar. ~~Nästan~~ Deras nät ser det ej ut att vara så stor fråga om ifall de rivs bort.

13.

1593. LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Öknamn.

Morfar i Fagerdal. Förklaras så att mannen, som bodde i ett ställe, som kallades Fagerdal, då någon ung man gick i sällskap med eller på något sätt visade inträse för någon av hans flickor, brukade säga: "Ja, snart ä ja morfar".

Tälvöresmässe(Tolvöresmässe). Namnet uppkom på en större lantbrukare, som omkr.1915 höjde priset på mjölken från 10 till 12 öre för bruksfolket i trakten.

Tallkätterensern benämnde en person en skog-vaktareelev.

Per-Ola heter egentligen Per Aug.Jansson, men han lär i sin ungdom ha siterat någon och sagt:"Ja känner dej Per, du heter Per-Ola". Blir duktigt arg om detta namn användes. Lär av någon sorts högfärdsgalenskap, varför han ock kallas Professorn, vilket han gärna låter sig kallas.

Vibyx (vid byxa) kallades en dräng.Det lär ha uppkommit på så sätt att "Morfar i Fagerdal", se ovan, haft honom i sällskap då han en gång var ute och åkte, samt sagt:"Titte här sån vibyx ja har!" Han var alltid rädd för att få vida byxor hos skräddaren.

Murere-Pers Anners Petter kallades Gambus men även Busen eller Flickeras buse. Han lär ej ha sett så värst bra ut, vilket angives såsom orsaken till namnet.

Brö-fäkt var en tiggare. "Ja, va fäktar man för? Fäktar man inte för bröd", tyckte han, då han benämndes med det där namnet.

Göl-Anners, Göloxen bodde i Gölstorp och gick omkring och samlade lump. Var känd för att kunna äta nästan hur mycket som helst. Hans far kallades Landshövdingen. Orsaken därtill okänd.

Efot kallades även Stumpevippen. Hade endast en fot och en arm och var troligen född krymp-ling. Han gick omkring och sålde litet små-saker. Tyckte någon synd om honom, blev han misslynt. Tiggade gjorde han just inte, men då en gång Karl 15:de var vid Finspång skickades han av andra fram för att tigga av kungen, vilket skedde med gott resultat.

Kulknekten var från ett ställe som kallades Kulan, bodde för resten där också men hade aldrig varit knekt. Kallade sig även själv vid öknamnet.

Kalle-far benämnes en bonde, som lever ännu. Är lugn och sävlig, talar med en något slä-pig och ledsam röst.

Lille far var en liten gubbe vid Djurshytta såg. Pappa i såga kallades en annan gubbe där-städes. Hans barn kallade honom pappa, då barn annars sade "far" om och åt sin far. Misen hette egentligen Jeremias och bodde i Vik under Gärdtorp.

Kaffe-linka var litet halt. Bodde i Bygget. under Gärdtorp.

15.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Galanta bodde i Gruvbacken för mycket länge sedan. Hon lär ha drivit krogrörelse där.

Stoern i Fräntärp eller bara Stoern, hette Anders Andersson och var bonde. Namnet uppkom därav att han ville vara "stor" och vräkig.

Pulla i Burn kallades en gumma, som gick omkring med litet handel.

Karamälls-Anners gick omkring och sålde karamällar.

Beksmälla var en gumma som bodde i en stuga på en udde, som går ut i Gärtsjön.

Nykörke-klockern var duktig att sjunga i kyrkan. Han hade sin plats i en del av Mällestads gamla kyrka, som kallades Nykörka. Han kom ofta efter klockaren och orgeln vid psalmsången, vilket särskilt väckte uppmärksamheten på honom.

Mamsella var en gubbe, som ville vara litet "fin" av sig.

Snorhingsten kallades en pojke, Gustaf i Rösjödal, som var snorig och otrevlig på det viset, då han gick i skolan.

Stugeful bodde i Karlsås.

Farao var torpare vid Brinken. Rätt duktig att prata och gick på alla auktioner och ropade in skräp.

16.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Skaffern kallades Petter Nilson i Gösbo. Han bodde hos en smed och skaffade vad som behövdes av diverse förnödenheter.

Dunnra eller Gasta eller Johanna Gast kallades en gumma, vars man benämndes Gasten. Det var en frispråkig kärng.

Sutte i Simonstärp eller bara Sutte. En gång kom en man på besök på ett ställe där "Sutte" var före honom. Mannen bjöds sitta ned, men han avböjde: "Nääj, ja ha sutti så mycke/ så ja ä så arger på sutte, så".

Rike man var en rik bonde.

Höns-Ann-Stine förmedlade försäljning och köp av höns.

Kalle skräl var duktig att prata.

Jolpara-Jon,

Skrikere-Agust,

Skitjoltten

Minke-Jon var en stackare.

Dumpanå var en gumma som samlade lump.

Gruvbacketorparna:

Gruvbackarna voro tre:

<u>Lasse svin</u> å	men också: <u>Jon i gruva</u> å
<u>Måsse grin</u> å	<u>Måsse i svängen</u> å
<u>Jon i gruva.</u>	<u>Lasse på stänga.</u>

17.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Daniel Gävert hette inte Gävert men var måg hos Gävert och övertog gården efter honom.

Muggedrunten

Bokelunsen gick omkring och tiggde. Var "surskankuger" och hade trasor med sig att svepa om benen.

Luskejutta

Timmersiggalunsen var skogvaktare och mätte timmer.

Snärrkätten (snurrkotten) bodde i Kullerstorp i Risinge.

Krösakätten (lingonkotten) bodde i Högsfall.

Lilltoken i Tjuttorp.

Skrytt-Erker gjorde sköppor av flätverk s.k. "skrytter" samt såll och annat sådant av korgflätning.

Nisse Blöter dog för en 20 år sen. Om uppkomsten av öknamnet berättas: Han var duktig att supa. En gång var han "sne", och då slog han vad om att han skulle kunna stanna ett tröskverk, som var i full gång. För att göra detta, stack han in den ena armen i "tunna" (cylindern) Armen gick förstås i trasor, så att han sedan blev enarmad. Men då han såg att tröskverket inte stannade och hur den armen blev, sade han: "Han va för blöter(blöt)". Därefter fick han heta "Nisse Blöter". (Ber. av kassör Johansson).

18.

1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Muggedrunten".

"Nisse-gök", bodde i Stigstorp. Han gol och kunde härma göken. Rätt som det var gol han till, såsom skulle han vara tvungen att gala.

"Anners-kätt" var liten och tjock.

"Dumpanå", drog omkring med en kärra och samlade lump.

"Bekdona".

"Fesruta" bodde i Skänstorp.

"Fesos" var hemma i Valstorp.

"Festosen" var lumpsamlare.

"Fesfrigga" hade sitt hem i Skärblacka.

"Fisen" bodde i Puckhultet.

"Feslipa".

"Kleva" hette enligt uppgift Annastina Klev. Levde i samliv med Hällestads siste "bose".

"Kryckel" bodde i Valstorp och var smed. Han var ofärdig och begagnade då också tydligen kryckor.

"Potten" (tydligt o) är fabriksarb.

Lekar.

Bryta stubbe eller bryta tyrstubbe.

Skjussa tiggare.

"Klyve trinne" (Klyva trinnor).

Berättat av min far, som sett leken vid Lortorp, Risinge socken:

Slåss med mylingen.

En rock hänges på ett föremål: en stolpe, en påle nedsatt i marken eller dylikt. Så trä-

der den, som skall slåss med "mylingen" armarna korsvis i armarna. En mössa sättes ovanpå rocken, och den som skall slåss ställer sig på knä, så att han blir ungefär lika hög som "mylingen". Sedan börjar han fäkta med armarna och slå sig själv och riva sig i ansiktet, så att det ser ut som om han skulle slåss med en liten gubbe. Han håller på till dess att föremålet, som håller rocken, ramlar omkull, då "mylingen" är oskadliggjord. Det hela lär se mycket lustigt och galet ut, för dem som stå och se på.

*(rita inte
av bilden!)*

"Dra nota" (Draga not). (Också från skolan).

Några stycken togo varandra i händerna och bildade en kedja tvärs över landsvägen, som gick fram utanför skolan. Resten av barnen, såväl gossar som flickor, höllo sig framför "noten" men skulle försöka att komma förbi utan att bli fångade. De fångade fingo ingå i noten. En gräns var satt utanför vilken "fisken" ej fick gå, gick den över var den "självtagen", och noten måste vara hel vid fångandet, vilket skedde med handslag eller fasttagning.

Vakta fåren för räven. (Lek).

"Räven" sitter på ett ställe. Så kommer en hel mängd får ledda av en bagge. Baggen går fram och talar med räven: "Hur dant väder är det i dag?" frågar räven. "Solskensväder", säger baggen vanligen. "Det är inte mitt väder", svarar räven. Så kunna de prata om vad de vilja, men så frågar räven: "Hur dant väder är det i dag?" "Det regnar lite smått", eller: "Det är regnväder", svarar baggen, vartill räven genmäler: "Det är mitt väder!" och så börjar han försöka taga fåren. Dessa ställa sig i en lång rad bakom baggen, som skall skydda dem, och hålla varandra i kläderna. Räven håller de tagna fåren fågna i sitt bo tills alla bli tagna, eller ock får den som först blev tagen bli räva.

(Av min bror, som minnes leken från Valstorps skola).

"Skytte-skälva". (Skytte-skälvning).

Detta är en åkomma, som överfallaer jägaren, då han ser villebrådet och just skall skjuta. Den yttrar sig som en duktig skälvning, som genomgår jägaren, så att han har svårt att kunna hålla bössan rätt eller ens stilla. "Skytte-skälva" lära även vana jägare få.

Tecken till argsinthet.

Om man vill se om en person är argsint av sig, tager man ett hårstrå av hans huvudhår och drager detta mellan naglarna. Knottrar sig då håret, är personen argsint. Det samma

lär kunna försökas om man vill se om en person är högfärdig.

Omen.

När en person säger en sak, varom en annan kan säga: "Det tänkte ja just säga", yttrar sig ofta endera: "Då kommer vi på samma kalas!" eller något i den vägen.

Har hört yttrande, som skulle kunna tydas så att ~~mycket~~ ovanligt mycket råttor i ett hus förebådar dödsfall.

och/

Bot mot kringsjukan, svänsjukan.

När svinen få svinsjukan eller rödsjukan ska de klippas i öronen, så bli de bra.

Få de "kringsjukan", d.v.s. vilja gå runt för jämnan (någon sjukdom i hjärnan?) kan med fördel givas dem "kringvatten". Kringvatten lär vara sådant vatten, som rinner i virvlar kring stenar i vattendrag där det forsar.

Rå i ladugården.

En hemmansägare Oskar Andersson var en tid lanthrukare i Ysunda i Risinge socken. Så var en gång en ko som skulle kalva. En sådan behöver ses till, och på natten gick A. ut och tittade efter hur det stod till, men inga tecken till någon kalvning syntes till. Han gick då in och lade sig. Men då han legat en stund, sade det alldeles tydligt: "Oskar, nu ha kona kalvat!" Och så var ju även förhållandet vid efterseende. Det var många gånger det sade till så där. Det kunde även hans hustru intyga.

23.
1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Stäv.

Dä skummer (skymmer) på, sa räven när han
satt i saxa.

Dä ljusner på, sa Falltärpern när han sål-
de stuten. (Det påstås ha uppkommit

på en marknad och innebära en dubbelmening i
det att det började dagas på morgonen, och så
fick han bra betalt för stuten).

Som sagt va, sa Katrine på Näset. (Brukar
Anners Kalsa i Bottebo säga).

Går däinte så får dä fälle släpe, sa Lille
bon i Brystärp.

Lillebon" tillfrågades av en grannkvinna hur
han trodde det skulle gå med att sköta gården
då hans far var död och han själv så ung.

Dä va ingi onn mening, sa Mässe när han
satt i pätrat.

Han kallades Mässe i Backa efter stället
där han bodde och Skräddere-Olles Mässe då
fadern hette Olle och var skräddare. Ordstäva
et uppkom då ungdom i byn Valstorp narrat
upp Mässe i ett päronträd och den som var ä-
gare till detta kom ut och frågade vad det
var fråga om. Närmare 40 år sen.

Dä fick du, sa Snaggla om skrotet.

Heder å tack, sa Långe Bengt. - Men även:
Heder å Bengt, sa Långe tack.

1593

24.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Dä ä säm piga sa: Dä ä de samme å desamme." Det var så att riksdagsman i Österby hade en piga, och kanske fler. En gång gick han utåt ägorna i bergningstiden och hörde där han stod bakom en buske hur hans folk pratade. De talades vid om hur det var att tjäna hos riksdagsmän. Pigan tyckte att nog fick man mat och så, "men dä ä de samme å desamme". Hon menade givetvis att det var dåligt med omväxlingen. Riksdagsman använde emellertid uttrycket när det så kunde passa. Och sedan ha nog fler använ det.

Samme riksdagsman hade en dräng, som sade litet vad han tyckte till riksdagsman. En gång skulle riksdagsman hjälpa till i snickarboden. Riksdagsman höll på att förfärdiga någonting, men det gick inte riktigt så bra som han ville, vilket han antydde för drängen, som svarade: "Ja, si dä ä så mä't, så att den som har lite utå vetet får läv å ha mycke utå trä't". "Ja, du kan nog ha rätt i dä", tyckte hushönden.

"Dä här dä bröer inte", sa tiggern när han stog på logen å trask. "Men tar ja te käppen å säcken, så har ja kaka på fläcken."

"Inte ska ja fälle ruttne här", sa käringen när hon trall ikull på körgårn (kyrkogården).

1593

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

"Dä ä inte långt imilla varva", sa kär-
ringen när hon satt på kvarnsten.

— — —

"Likt söker likt å likt finns", sa bosen
när han tvättte kärnga i åna. Det lär ha va-
rit på det sättet att såväl "Bosen" som den
kvinna han levde tillsammans med varit ful-
la en gång. Bosen hade väl varit minst
full, och då de kommo till bron vid Hälle-
stads kyrka, hade Bosen tagit käringen med
sig ned till ån och höll just på att tvätta
henne, vilket hon lär ha varit i behov av,
då någon gick förbi och hörde honom fälla
det sedermera bevingade uttrycket.

— — —

Ordspråk.

"Te resönere mä härre dä ä säm te pisse ~~mö~~
mot väret: en får alltihop på säj".

— — —

"Har en inget å äte, ska en ställe te kalas,
har en inget å elle mä, ska en bygge".

— — —

Gåtor.

Va är det som finns varken ute eller inne,
varken på himmel ellr jord? Ett fönster.

— — —

Den som gör det, behöver det inte, och den
som köper det vill inte ha det. Likkistan.

— — —

En käring dog i n(M)agelspräcken midsom-
marafton. (Förklara det den som kan). Stäl-
let där hon bodde hade till öknamn Magel-
spräcken).

Va är det som finns i sol men inte i måne,
i Halland men inte i Skåne i ändan på Gabri-
el? Bokstaven l.

Öknamn på ställen: *Källestad.*

Balja hette eg. Lafallet.

Sån

Mavern

Långpanna en undantagstuga på Valstorps
ägor.

Glappa

Glutta

Skåpet låg på Sättra ägor. Påstås ha upp-
kommit genom att en arbetare, som bodde där,
skröt över att han hade ett rum för varje
barn och han hade 7 barn.

Fördärvet är en gård.

Skura hette eg. Mygårdsfallet.

Bekåsen.

Ävestuga

Kråksången

Skategläja

"Tvenne torp på Klintorps ägor: Kråkans
sång och Skatans glädje".

Klämma

Mabben heter eg. Larstorp.

Susenvinn kallas Hagalund

27.

1593

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Ramsor o. dyl.

En vandring genom byarna Kattrum, Bottebo.

Ve Kattrumånga där bor Abraham,
Ve Kattrum där sitter flickera i spisel
å låcker på lille grisen,
Ve Ljunbergs där sjunger di,
När en kommer te hytta,
där kommer kärnga mä bytta,
När en kommer te Mällabätten,
där lanker en utå sämste särten,
å ve Fagerdal
där står tuppen på trappa å gal.
Ve Glappa där glapper di i dörrera.
Ve Bottebo där rev Anners Kalsa ihjäl
e ko.

Sätraflickornas spinnrockar lät:

I mära å dä lärda,
i mära å dä lärda.
(=i morron är det lördag).

Min dräng hade ^{och} ~~(ej)~~ en dräng,   !! ex.
å bäge va di late.
Drängedrängen han åt lössa äpp,
å drängen tog e skate.

En som inte har det för bra:

Lössa biter mej,
å folket hater mej,
å inte får ja gå te fress på gatera
för svina.

(Meddelat av min far).

28.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1593

Om någon frågar var en person är brukar i-
bland svaras: "Han ä i skjorta, såvide han
inte står i jämters å läpper säj"? (loppar
sig).

"Han frös så skiten skallre på låra (låren)
är ett uttryck som användes under stundom.
Det lär ha uppkommit genom tillämpning på
människor av ett förhållande hos kokreatur:
då de om vintern stå inne, ligga de och
trilla sig i spillningen och bli dyngiga på
bakdelen. Förr var det mindre noga med ryk-
ten än nu, och spillningen bildade som sto-
ra droppar, som hängde på håren. Då krea-
turen så fördes ut till att vattnas, fröso
de givetvis och vid det de ryste av kylan,
åstadkommo de där dropparna ett visst ljud.

"Tre å fem ä åtta, ett te dä ä nie, kött
å brö ä tolv, en sup å en mugg svagdricke
gör jämt altan skilling".

Edimperö å Djuckerö å Karstärp,
å Rämpekärr å Bättebo å Varstärp",
sa "Efot". "Efot" se vidare under öknamnen.

"Du ä som Per på Löta,
Rätt som han skratte så töt han". har un-
dertecknad hört äldre personer säga till
barn.

"Dä ha le gått mä Davids höns unner isen"
är ett uttryck som hörs ibland men det fö-
refaller ej vara "genuint". Litt.påverkan?